

მწვანე ალტერნატივას შენიშვნები და კომენტარები

შპს „ლეელიკო“-ს ფეროშენადნობთა საწარმოს მონყობა-ექსპლოატაციის პროექტის გარემოზე ზემოქმედების შეფასების ანგარიშის თაობაზე

გარემოსდაცვითი და სოციალური
სამართლიანობისთვის
საქართველოში

25 ივნისი, 2018

წარმოგიდგინებთ მწვანე ალტერნატივას შენიშვნებს ზესტაფონში, სოფ. ქვედა საქარაში, ფეროშენადნობთა საწარმოს მონყობა-ექსპლოატაციის პროექტის საჯარო განხილვისათვის 2018 წლის 11 მაისს გამოქვეყნებული გარემოზე ზემოქმედების შეფასების ანგარიშის¹ თაობაზე:

საჯარო განხილვისათვის წარმოდგენილი გარემოზე ზემოქმედების შეფასების ანგარიში ვერ პასუხობს, საქართველოს კანონით „გარემოსდაცვითი შეფასების კოდექსი“ დადგენილ მოთხოვნებს. დოკუმენტში, არაერთი საკითხი ზედაპირულად არის წარმოდგენილი და ხშირ შემთხვევაში დაზუსტებასა და საფუძვლიან შესწავლა/კვლევას საჭიროებს.

ზოგადი სახის შენიშვნები

1. ანგარიშში წარმოდგენილი ტერმინთა განმარტებები და გარემოსდაცვითი კანონმდებლობის ნუსხის ნაწილი მოძველებულია და ვერ აკმაყოფილებს დღეისათვის არსებულ საკანონმდებლო მოთხოვნებს. ასე მაგალითად:

- პასუხიმგებელი უწყებაა საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტრო და არა - საქართველოს გარემოსა და ბუნებრივი რესურსების დაცვის სამინისტრო.
- საქართველოს კანონი „ეკოლოგიური ექსპერტიზის შესახებ“; საქართველოს კანონი „ზემოქმედების ნებართვის შესახებ“ ძალადაკარგულია. შესაბამისად, საქმიანობის განმახორციელებელი ვერ იხელმძღვანელებდა ზემოხსენებული ნორმატიული აქტებით.

2. დოკუმენტის სხვადასხვა ნაწილში წინააღმდეგობრივ ინფორმაციას ვხვდებით, მაგალითად: მე-4 თავის მიხედვით, საწარმოს ჩრდილოეთით 710 მეტრის დაშორებით მდ. ყვირილა მიედინება. 11.2.6 ქვეთავში კი ვკითხულობთ: „საპროექტო ტერიტორიასთან უახლოეს მდინარეს წარმოადგენს მდ. ყვირილა, რომელიც მდებარეობს სამხრეთით, დაახლოებით 700 მ მანძილის დაშორებით.“

3. გზმ ანგარიშის დიდი ნაწილი, მაგალითად, მე-11 თავი „საწარმოს განთავსების ადგილის გარემოს არსებული მდგომარეობის ანალიზი“ მთლიანად გადმონერვილია სხვადასხვა გზმ ანგარიშებიდან (შპს „ჯორჯიან

თბილისი, 0179, საქართველო
ფალაიშვილის ქ. 39b, IV სართ.
ტელეფონი: 995 (32) 2221574
ფაქსი: (995 32) 222 38 74
ელ.ფოსტა: greenalt@greenalt.org
ვებ-გვერდი: www.greenalt.org

¹ <https://bit.ly/2K6HvFY>

მანგანეზი“ ზესტაფონის ფეროშენადნობთა ქარხნის N1 და N2 სადნობი საამქროსათვის 110/10/6კვ ძაბვის ქვესადგურის - „ახალი ფერო“ მშენებლობის და ექსპლუატაციის პროექტის გარემოზე ზემოქმედების შეფასების ანგარიშიდან; ასევე ეგზ „კობრა 1-2“-ის რეკონსტრუქციის პროექტის გარემოზე ზემოქმედების შეფასების ანგარიშიდან) - რაც გზმ ანგარიშის დაბალ ხარისხზე მტყველებს.

4. გზმ ანგარიშის მომზადების პროცესში ინფორმაციის პრიორიტეტულობა არასწორად არის განაწილებული. მაგალითად, დეტალურად არის განხილული პირველადი დახმარება ჭრილობის დაზიანების, მოტეხილობის, ნალრძობების დროს, მაშინ, როცა ბუნებრივ გარემოზე ზეგავლენა მხოლოდ რამდენიმე უშინაარსო წინადადებას მოიცავს.

5. გარემოსდაცვითი შეფასების კოდექსის, მე-10 მუხლის, მე-3 პუნქტის თანახმად, გზმ ანგარიშს უნდა ერთოდეს ინფორმაცია - დაგეგმილი საქმიანობის შეწყვეტის შემთხვევაში საქმიანობის დაწყებამდე არსებული გარემოს მდგომარეობამდე აღდგენის საშუალებების შესახებ, რაც საერთოდ არ არის წარმოდგენილი დოკუმენტში. მხოლოდ მე-19 თავში აღნიშნულია, რომ „სანარმოს ლიკვიდაციის შემთხვევაში გარემოს წინანდელ სახემდე აღდგენის გზებისა და საშუალებების განსასაზღვრად შემუშავდება სანარმოს ლიკვიდაციის პროექტი“.

6. გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტროს ვებ-გვერდზე² განთავსებულ განცხადებას თან არ ახლავს კანონმდებლობით³ განსაზღვრული არატექნიკური რეზიუმე.

7. დოკუმენტის მე-5 თავში ვკითხულობთ: „ტერიტორიაზე არსებული შენობა-ნაგებობები სასაწყობო დანიშნულებით აგებული იქნა 2017 წელს. ტერიტორიაზე განთავსებულია ძირითადი შენობა (1) (სურათი 1), დამხმარე შენობა (2) (სურათი 2), საყოფაცხოვრებო ბლოკი (5) (სურათი 3), ადმინისტრაციული სათავსო (6) (სურათი 4). ტერიტორიაზე მოწყობა ნედლეულის განსათავსებელი ბაქანი (3) და სალექარი (4). ძირითად სასაწყობო შენობაში გათვალისწინებულია ძირითადი ტექნოლოგიური დანადგარების განთავსება. მათი ნაწილი უკვე დამონტაჟებულია, მაგრამ არ მომხდარა ქსელთან მიერთება და უზუნქცია. კაპიტალურ დამხმარე შენობაში მიმდინარეობს სეპარირებული წიდის გადარჩევა.“ - ანგარიშში არ არის წარმოდგენილი რაიმე სახის დოკუმენტი, რომელიც დაადასტურებდა 2017 საპროექტო ტერიტორიაზე არსებული შენობა ნაგებობების განთავსების კანონიერებას, ამასთან, მნიშვნელოვანია დაზუსტდეს მშენებლობის ნებართვის საფუძველი.

ასევე, როგორც ირკვევა ტექნოლოგიური დანადგარების ნაწილი უკვე განთავსებულია საპროექტო ტერიტორიაზე და მიმდინარეობს წიდის გადარჩევა, რაც შესაძლო კანონდარღვევაზე მიუთითებს.

8. გზმ ანგარიშში წარმოდგენილი დანართების უმეტესი ნაწილი არ იკითხება. მაგალითად, დანართი № 1, 2, 3, 4.

ალტერნატივების ანალიზი

„გარემოსდაცვითი შეფასების კოდექსი“ თანახმად, გზმ ანგარიში უნდა მოიცავდეს: ინფორმაციას გარემოს დაცვის მიზნით შემოთავაზებული დაგეგმილი საქმიანობისა და მისი განხორციელების ადგილის ყველა გონივრული ალტერნატივის შესახებ, შესაბამისი დასაბუთებით, მათ შორის უმოქმედობის (ნულოვანი) ალტერნატივას⁴.

² <https://bit.ly/2LISRGA>

³ საქართველოს კანონი „გარემოსდაცვითი შეფასების კოდექსის“, მე-10 მუხლის, მე-3 პუნქტის, „მ“ ქვეპუნქტი.

⁴ საქართველოს კანონი „გარემოსდაცვითი შეფასების კოდექსის“, მე-10 მუხლის, მე-3 პუნქტის, „ბ“ ქვეპუნქტი

საქმიანობის განმახორციელებელი არ განიხილავს ალტერნატივებს რაც ეწინააღმდეგება საქართველოს კანონმდებლობით განსაზღვრულ მოთხოვნებს. დოკუმენტში საერთოდ არ არის წარმოდგენილი დაგეგმილი საქმიანობის ადგილმდებარეობის, ტექნოლოგიური და არქიტექტურის ალტერნატივა.

გარემოზე ზემოქმედების შეფასების მეთოდოლოგია და მიდგომა

არ მითითებულია რა მეთოდოლოგია გამოიყენეს და რა კვლევები ჩატარდა გზმ ანგარიშის მომზადების პროცესში.

საქმიანობის განმახორციელებელი სხვადასხვა მნიშვნელოვანი საკითხების შესაფასებლად შემოიფარგლება მხოლოდ „ვიზუალური დათვალიერებით“, რაც დაუშვებელია განსაკუთრებით გეოდინამიკური პირობებს (გვ. 29) და/ან კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლების არსებობის (გვ. 37) დასადგენად.

დაგეგმილი საქმიანობის ბუნებრივ და სოციალურ გარემოზე მოსალოდნელი ზემოქმედება

1. ძალიან ზოგადია ფლორასა და ფაუნაზე ზემოქმედების შეფასება. მაგალითად, არ არის დასახელებული ის სახეობები რომელიც საპროექტო ტერიტორიაზეა. ზოგადად არის ჩამოთვლილი, რომ საპროექტო ტერიტორიაზე ნახეს გველი, ხვლიკი და ა. შ. შესაბამისად, უცნობია ეს სახეობები წითელი ნუსხით დაცულია თუ არა?

ასევე, 13.8 ქვეთავში ვკითხულობთ, რომ ცხოველთა სამყაროზე ზემოქმედება ძალიან დაბალია „ზოგიერთი მიმართულებით“ კი ზემოქმედებას ადგილი საერთოდ არ ექნება. დასაზუსტებელია რა იგულისხმება „ზოგიერთ მიმართულებაში“.

2. დოკუმენტში ვკითხულობთ: „მშენებლობის პროცესში არ არის გათვალისწინებული ხემცენარეების მოჭრა, ამდენად გამორიცხულია უარყოფითი გავლენა გარემოზე“ (გვ. 40) - იქედან გამომდინარე, რომ გარემოს კომპონენტებს მხოლოდ ხე-მცენარეები არ წარმოადგენს, მათი მოჭრა არ შეიძლება იყოს გარემოზე უარყოფითი ზემოქმედების შეფასების განმსაზღვრელი.

3. დოკუმენტის 21-ე თავში ვკითხულობთ: „საკვლევი ტერიტორია ცხოველთა სახეობებისთვის მნიშვნელოვან საარსებო გარემოს არ წარმოადგენს. არადაამაკმაყოფილებელი სანიტარულ-ეკოლოგიური პირობებისა და საავტომობილო გზების და სარკინიგზო მაგისტრალის სიახლოვიდან გამომდინარე, მის ფარგლებში მსხვილი ძუძუმწოვრების მოხვედრის ალბათობა მცირეა;“ - ცხოველთა სახეობებს, მხოლოდ მსხვილი ძუძუმწოვრები არ წარმოადგენს, შესაბამისად, მხოლოდ მათზე ზემოქმედების შეფასება არასწორია.

4. გზმ ანგარიშში ნიადაგზე ზემოქმედება შეფასებულია, როგორც დაბალი მნიშვნელობის. ამის მიზეზად კი დასახელებულია ის გარემოება, რომ საპროექტო ტერიტორია უკვე განიცდის ტექნოლოგიურ დატვირთვას (განთავსებულია ტექნოგენური ნაყარი). ამის მიუხედავად, შესწავლილი უნდა იყოს მომავალში საწარმოს ფუნქციონირებით გამოწვეული ნიადაგზე დამატებით ზემოქმედება.

5. ურთიერთსაპირისპირო ინფორმაციას ვხვდებით ნიადაგის დაბინძურებასთან დაკავშირებით. ცხრილი 13.2 მიხედვით ნიადაგზე ზემოქმედება მოსალოდნელი არ არის. ანგარიშის მე-13 თავის მიხედვით კი, ნიადაგზე ზემოქმედება მოსალოდნელია პროდუქციისა და ნარჩენების დასაწყობების, ასევე, სანვავ-საპოხი მასალების დაღვრის დროს (გვ. 69).

6. ანგარიშში ვკითხულობთ „სანიაღვრე-ჩამდინარე წყლების სალექქარის მოწყობა საჭიროებს 16მ³ ქვაბურის ამოღებას, რისთვისაც გამოყენებული იქნება დიზელზე მომუშავე მცირე ზომის ექსკავატორი. ამოღებული გრუნტი გამოყენებული იქნება ტერიტორიის მოსასწორებლად“ (გვ. 40) - აქვე დასაზუსტებელია, რა მეთოდს გამოიყენებს კომპანია გრუნტის წყლების დაბინძურების თავიდან ასაცილებლად.

7. გზმ დოკუმენტის სხვადასხვა ქვეთავში აღნიშნულია, რომ სანარმო ტექნოლოგიურ პროცესში წყალს არ გამოიყენებს. შესაბამისად, ზედაპირული წყლების დაბინძურება არ მოხდება. პროექტის მიხედვით კი, სანარმო პროცესში წყალი გამოიყენება ორი მიზნით:

1. სასმელ-სამეურნეო მიზნით;
2. წილის გადარჩევის პროცესში.

ამიტომაც, აუცილებელია მოხდეს ჩამდინარე წყლების განმენდის მონიტორინგი მდ. ყვირილას დაბინძურების თავიდან ასაცილებლად.

ამასთან, გაუგებარია წყლის მხოლოდ სალექქარით განმენდა საკმარისია თუ არა? რატომ მიენიჭა უპირატესობა აღნიშნულ მეთოდს?

8. მე-7 ქვეთავში ვკითხულობთ, რომ საპროექტო ტერიტორიაზე შემოზიდული წილა განთავსდება ღია ბაქანზე. თუმცა, არ არის წარმოდგენილი რა შემარბილებელი ღონისძიებები გატარდება ქარიან ამინდში მტვრის შეწონილი ნაწილაკების გავრცელების თავიდან ასარიდებლად.

9. საქმიანობის მიხედვით, სანარმო პროცესში წარმოიქმნება სხვადასხვა სახის ნარჩენები (სახიფათო და არასახიფათო). სახიფათო ნარჩენების, წილისა და შლამების დროებითი ან საბოლოო განთავსების ადგილმდებარეობები უცნობია. ანგარიშში აღნიშნულთან დაკავშირებით ნათქვამია, რომ მათი დროებითი განთავსება მოხდება პოლიგონზე. თუმცა, არ არის წარმოდგენილი ზუსტი ადგილმდებარეობა, GIS კოორდინატებით.

10. დოკუმენტის მიხედვით, სანარმო იმუშავეს დღეში 24 საათს (იხ. გვ. 20). შრომითი პირობების დაცვისათვის წარმოდგენილი უნდა იყოს სამუშაო გრაფიკი.

11. ტექნოლოგიური პროცესისათვის აუცილებელი მასალების შემოზიდვა იგეგმება ავტომობილების მეშვეობით; აღნიშნულთან დაკავშირებით, არ არის მოცემული რამდენი მანქანა გადაადგილება დღე-ღამის განმავლობაში. ასევე, დასაზუსტებელია მასალების შეტანა საპროექტო ტერიტორიაზე დღის და/ან ღამის რომელ მონაკვეთში მოხდება და როგორ იქნება აცილებული და/ან შემსუბუქებული მიმდებარე ტერიტორიებზე მოსახლე ადამიანების ჯანმრთელობასა და სიმყუდროვეზე მანქანების გადაადგილებით გამოწვეული (გამონაბოლქვის, ხმაურისა და მტვრის გამო) უარყოფითი ზემოქმედება.

12. დოკუმენტის 13.5 ქვეთავში განხილული ხმაურის ზემოქმედება ზოგადი ხასიათის არის. ხმაურის პარამეტრები და ზღვ განხილული უნდა იყოს როგორც დღის ასევე, ღამის საათებში, რადგანაც პროექტის მიხედვით, სანარმო იმუშავეს 24 საათიან რეჟიმში. ქვეთავში წარმოდგენილი მონაცემები კი ზოგადი ხასიათისაა და საჭიროებს სიღრმისეულ შესწავლას.

აგრეთვე, მნიშვნელოვანია შეფასდეს ხმაურის პირდაპირი ზემოქმედება და შემარბილებელი ღონისძიებები განისაზღვროს არა მარტო მომსახურე პერსონალზე ზემოქმედების თვალსაზრისით, არამედ სანარმოს მიმდებარედ მცხოვრებ მოსახლეობისთვისაც.

13. ზემოქმედება სოციალურ-ეკონომიკურ გარემოზე მხოლოდ დადებითი კუთხით არის შეფასებული. ამასთანავე, განხილულია მხოლოდ მომსახურე პერსონალის ჯანმრთელობაზე ზემოქმედება და საერთოდ არ არის განხილული ადგილობრივი მოსახლეობის ჯანმრთელობაზე შესაძლო ზეგავლენა.

14. არასწორი მეთოდით არის შეფასებული კუმულაციური ზემოქმედება (მე-15 თავი). იმისათვის, რომ განისაზღვროს საწარმოს საქმიანობით გამონვეული კუმულაციური ზემოქმედება, ქვეთავში წარმოდგენილი უნდა იყოს ფონური მდგომარეობა: ატმოსფერული ჰაერის ხარისხის დაბინძურების, ხმაურის გავრცელების, ზედაპირული წყლების დაბინძურების კუთხით - მსგავსი სახის ინფორმაციას ანგარიშში არ ვხვდებით. ქვეთავი მოიცავს მხოლოდ ზოგადი სახის ჩანაწერებს, ასე მაგალითად: „მაგნი ნივთიერებების ემისიებთან დაკავშირებული კუმულაციური ზემოქმედების რისკი დაბალია“; „ხმაურის გავრცელებით გამონვეული კუმულაციური ზემოქმედება მინიმალური იქნება“ და ა.შ

გარემოზე უარყოფითი ზემოქმედების თავიდან აცილების, შემცირების და შერბილების ღონისძიებები

გზმ ანგარიშის 13.3 ქვეთავის დასაწყისში ცხრილში 13.2 ჩამოთვლილია გარემოს კომპონენტები და მათზე ზემოქმედების ტიპი მასშტაბი და ხარისხი, თუმცა დოკუმენტში არ ჩანს საკმარისი დასაბუთება ზემოქმედების შეფასებისათვის, შემდეგ კი ვკითხულობთ სრულიად აბსურდულ დასკვნას: „არ არსებობს შემარბილებელი ღონისძიებების გატარების აუცილებლობა“ (გვ. 40)

საჯარო განხილვის ჩატარების შესახებ საზოგადოების ინფორმირება

2018 წლის 15 ივნისს სოფელ ქვედა საქარის საბჭოს შენობაში ჩატარდა გარემოზე ზემოქმედების შეფასების ანგარიშის საჯარო განხილვა. საჯარო განხილვამდე ერთი დღით ადრე მწვანე ალტერნატივას თანამშრომლები იმყოფებოდნენ სოფელ ქვედა საქარაში. როგორც მოსახლეობასთან საუბრისას გაირკვა, პროექტის ზეგავლენის ქვეშ მოქცეული მოსახლეობა დაგეგმილი საჯარო განხილვის შესახებ ინფორმაციას საერთოდ არ ფლობდა.

საჯარო განხილვის მსვლელობისას სამინისტროსა და ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოს თანამშრომლებმა განმარტეს, რომ სამინისტროს მიერ ინფორმაციის გავრცელება მოხდა მხოლოდ საჯარო დაწესებულებების ვებ-გვერდზე და ზესტაფონის მუნიციპალიტეტის ადმინისტრაციის შენობაზე განცხადების გამოკვრის გზით.

გამომდინარე იქედან, რომ სოფლის მოსახლეობის დიდი ნაწილი ინტერნეტს საერთოდ არ იყენებს, ასევე ზესტაფონის მუნიციპალიტეტის ადმინისტრაციული შენობა საკმაოდ მოშორებულია მათგან, ადგილობრივი მოსახლეობის ინფორმირებულობისათვის არასაკმარისი ძალისხმევა იქნა გაწეული. საჭიროა ინფორმაციის გავრცელება მოხდეს საზოგადოებისათვის ხელმისაწვდომ ადგილებზე. ამის ვალდებულება სამინისტროს კანონმდებლობით⁵ აქვს განსაზღვრული, კერძოდ სამინისტრო/დამგვემავი ორგანო ვალდებულია საჯარო განხილვის ჩატარების შესახებ ინფორმაცია განათავსოს როგორც სამინისტროსა და შესაბამისი ადმინისტრაციული ორგანოების ვებ-გვერდებზე, ასევე გზმ-ისადმი დაქვემდებარებული საქმიანობის განხორციელების უახლოეს საჯარო ადგილას, ინფორმაციის გავრცელების დამკვიდრებულ ადგილას: ტრანსპორტის გაჩერებაზე, სკოლასთან,

⁵ საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის მინისტრის ბრძანება №2-94 საჯარო განხილვის წესის დამტკიცების შესახებ, მე-7 მუხლი. „გარემოსდაცვით საკითხებთან დაკავშირებული ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის, გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში საზოგადოების მონაწილეობისა და ამ სფეროში მართლმსაჯულების საკითხებზე ხელმისაწვდომობის შესახებ“ კონვენციის მე-6 მუხლის თანახმად, დაინტერესებული საზოგადოება ადეკვატურად, დროულად და ეფექტურად უნდა იყოს ინფორმირებული საზოგადოებრივი თუ ინდივიდუალური შეტყობინების მეშვეობით (გარემოებათა გათვალისწინებით) გარემოს დაცვასთან დაკავშირებული გადაწყვეტილებების მიღების პროცესის საწყის ეტაპზე.

სკოლამდელი აღზრდის დაწესებულებასთან, სავაჭრო ცენტრთან, ფოსტის ოფისთან ან/და საზოგადოებრივი თავშეყრის სხვა ადგილებთან.

მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურმეობის სამინისტროს ვებ-გვერდზე საჯარო განხილვის შესახებ ინფორმაცია არ ყოფილა განთავსებული ვებ-გვერდის მომხმარებლებისათვის ხელმისაწვდომ/ლოგიკურ განყოფილებაში „სიახლეები“, „განცხადებები“ და/ან „საჯარო განხილვები“. განცხადება განთავსებულია ვებ-გვერდის სრულიად არაადეკვატურ „დამობილვების პროექტის“ ქვეგანყოფილება [„საჯარო განხილვა“](#). ვებ-გვერდზე წარმოდგენილი ინფორმაციის თანახმად განყოფილება განკუთვნილია დამობილვების პროექტის - "სამრეწველო დაბინძურებისა და საფრთხეების სფეროში ევროკავშირის გარემოსდაცვით კანონმდებლობასთან დაახლოება და მისი იმპლემენტაცია", შესახებ ინფორმაციისათვის. ძნელი წარმოსადგენია რამ უნდა უბიძგოს ვებ-გვერდის მომხმარებელს ამ განყოფილების ქვეგანყოფილებაში ეძიოს ინფორმაცია გარემოსდაცვითი გადანაცვლების მოპოვებისათვის გზმ-ს საჯარო განხილვის შესახებ ინფორმაცია. განცხადების ასეთი განთავსება ვერ ჩაითვლება საჯარო განხილვის შესახებ ინფორმაციის გამომქვეყნებად და ინფორმაციის გადამალვას უფრო გავს.

დასკვნა

შეჯამების სახით უნდა აღინიშნოს, რომ ერთის მხრივ, საქმიანობის განმახორციელებელმა არ უზრუნველყო გარემოსდაცვითი შეფასების კოდექსის მოთხოვნების შესაბამისი გარემოზე ზემოქმედების შეფასების ანგარიშის წარმოდგენა; ხოლო სამინისტრომ არ უზრუნველყო საჯარო განხილვის შესახებ განცხადების გავრცელება და შესაბამისად, პროცესში დაინტერესებული საზოგადოების ჩართვა.

ყოველივე აღნიშნული გამორიცხავს საქმიანობაზე დადებითი გარემოსდაცვითი გადანაცვლების შესაძლებლობას.